

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARNING IJTIMOIYLASHUVIDA O‘Z -O‘ZINI ANGLASH XUSUSIYATLARINING RO‘LI

Rustamova Nodira Jasur qizi

Kimyo Xalqaro Universiteti

Pedagogika va psixologiya fakulteti

2-kurs magistranti

MAQOLA MALUMOTI

MAQOLA TARIXI:

Received: 14.12.2025

Revised: 15.12.2025

Accepted: 16.12.2025

KALIT SO‘ZLAR:

*Kichik maktab yoshi,
ijtimoiylashuv, o‘z-
o‘zini anglash, shaxs
rivoji, “Men”
konsepsiyasi,
kommunikativ
ko‘nikmalar,
shaxslararo munosabat,
psixologik moslashuv.*

ANNOTATSIYA:

Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarda ijtimoiylashuv jarayonida o‘z-o‘zini anglash mexanizmlarining shakllanishi va rivojlanishi tahlil etiladi. Ijtimoiy tajriba orttirish, tengdoshlar bilan muloqotga kirishish, kattalar bilan o‘zaro ta’sir orqali bola o‘zining shaxsiy sifatlarini tushunib borishi hamda o‘z “Men” konsepsiyasini shakllantirishi ijtimoiylashuvning asosiy omillaridan biri sifatida ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, maqolada o‘z-o‘zini anglash darajasi bolaning kommunikativ ko‘nikmalari, moslashuvchanligi, o‘quv faoliyatidagi faolligi va psixologik barqarorligiga ta’siri yoritilgan. Keltirilgan ilmiy yondashuvlar asosida, kichik maktab yoshida o‘zini idrok etishning mustahkamlanishi ijtimoiy muhitga sog‘lom kirishish, jamiyatda o‘z o‘rnini topish va shaxsiy rivojlanishning poydevorini yaratishi ta’kidlanadi.

Kirish

Bola rivojlanishining har bir bosqichi o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ayniqsa kichik maktab yoshi (6–10 yosh) davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Bu davrda bola nafaqat bilimlarni o‘zlashtira boshlaydi, balki o‘zini mustaqil shaxs sifatida anglashga kirishadi. Ana shunday o‘tish davrida oilaviy muhit,

xususan, ota-onaning munosabati, ular bilan bo'lgan emotsional aloqalar bolaning maktabga moslashuvi, o'qishga qiziqishi va ijtimoiy faolligini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Zamonaviy psixologiyada ota-onaning pedagogik hamkorligi, emotsional yondashuvi va shaxsiy namuna bo'lishi bolaning sog'lom rivojlanishi uchun muhim omillardan biri sifatida qaralmoqda.

Asosiy ma'lumotlar

Kichik maktab yoshi (6–10 yosh) shaxs taraqqiyotining eng muhim bosqichlaridan biri bo'lib, bunda bola o'zini jamiyatning faol subyekti sifatida kashf eta boshlaydi. Bu davrda o'z-o'zini anglash jarayoni, avvalo, bolaning o'quv faoliyati, sinf jamoasidagi mavqei, o'qituvchi va tengdoshlar bahosi bilan chambarchas bog'liqdir. Bola “men qandayman?”, “men nimalarga qodirman?”, “menda qanday fazilatlar bor?” kabi savollarga javob izlar ekan, u asta-sekin o'z shaxsiy identifikatsiyasini shakllantiradi. Shaxsiy “Men” obrazining paydo bo'lishi esa ijtimoiylashuvning ichki regulyatoriga aylanib, bolaning keyingi xulqiy yo'nalishini belgilaydi.

O'z-o'zini anglash bolaning motivlari, ehtiyojlari va qadriyatlari bilan uyg'un holda rivojlanadi. Agar bola o'zini qadrlı, qobiliyatli va muvaffaqiyatli deb his etsa, uning ijtimoiy faolligi kuchayadi, mustahkam ijtimoiy-psixologik moslashuv yuz beradi. Aks holda, past baholash, o'ziga ishonchsizlik va ijtimoiy chekinish kuzatilishi mumkin. Demak, bolada ijobiy o'zini idrok etish holatini shakllantirish — nafaqat psixolog, balki ota-ona va pedagoglarning birgalikdagi vazifasidir.

Bola shaxsining ijtimoiylashuvi uch asosiy muhit orqali amalga oshadi: oila, maktab, tengdoshlar guruhi. Har bir muhit o'z-o'zini anglashga bevosita ta'sir ko'rsatadi:

1. Oila — birlamchi ijtimoiy institut bo'lib, bola uchun “men kimman?” degan savolga ilk javobni beradi. Mehr, qo'llab-quvvatlash, konstruktiv tanqid va ota-onaning emotsional e'tibori bolaning o'ziga bo'lgan hurmatini oshiradi.

2. Maktab — shaxsning ijtimoiy tajribasi kengayadigan asosiy makon. O'qituvchining munosabati, baholash tizimi, o'quv vazifalarining bajarilishi o'z-o'zini baholash mezonlarini shakllantiradi. Muvaffaqiyat bolaning ijtimoiy ishonchini ko'taradi, muvaffaqiyatsizlik esa ruhiy tormozlanish keltirib chiqarishi mumkin.

3. Tengdoshlar guruhi — ijtimoiy maqom va o'zini namoyon qilish maydoni. Bola guruhda o'z o'rnini topishga intiladi: yetakchi yoki ergashuvchi, faol yoki passiv rolni egallashi aynan shu muhitda belgilanadi. O'zini tan olinish, do'stona munosabatlar ijtimoiylashuvni tezlashtiradi. Demak, bolaning o'z-o'zini anglash xarakteri — u qaysi

ijtimoiy muhitda qanday tajriba orttirayotganidan kelib chiqadi. Ijtimoiylashuv kuchli va muvozanatli bo'lsa, bola o'zini real baholashga, o'z imkoniyatlarini ko'ra olishga o'rganadi. Kichik maktab yoshida shakllangan o'zini anglashi mustahkam bola keyinchalik faolligi yuqori, mas'uliyatli, kommunikativ hamda ijtimoiy ongli shaxsga aylanadi. Chunki o'zini tanigan bola o'z maqsadlarini belgilay oladi, tengdoshlari bilan sog'lom muloqot qiladi, nizolarni konstruktiv yo'l bilan hal eta oladi. U o'z xulqini boshqara oladi, ijtimoiy normalarni tushunadi va ularga amal qiladi.

Kichik maktab yoshidagi bolalarda o'z-o'zini anglash bir necha tarkibiy qismlardan iborat bo'lib, ular bir-biri bilan chambarchas bog'langan tarzda shakllanadi:

1. **O'z-o'zini idrok etish (kognitiv komponent)** – bola o'z xatti-harakati, qobiliyati, fazilat va kamchiliklarini aqliy tushunishi. Bu yillarda bola o'qituvchi, ota-ona va tengdoshlar bahosi orqali o'z shaxsiy portretini yaratadi.

2. **O'ziga munosabat (emotsional komponent)** – bolaning o'zini yoqtirishi yoki yoqtirmasligi, o'zidan mamnunligi, o'z qadrini his qilishi. Ijobiy munosabat bolaning ijtimoiy faolligini kuchaytiradi, salbiy munosabat esa chekinishga olib kelishi mumkin.

3. **O'z-o'zini boshqarish (irodaviy-xulqiy komponent)** – bola o'z hatti-harakatini ongli ravishda to'g'rilashi, tartibga solishi, ijtimoiy normalarga moslashtira olishi. Bu ko'nikma ayniqsa ta'lim jarayonida mustahkamlanadi. Mazkur komponentlarning uyg'un rivojlanishi bolaning to'laqonli ijtimoiylashuviga xizmat qiladi. Agar ulardan biri yetarli darajada shakllanmasa, bola jamiyatga moslashishda qiyinchiliklar his qilishi mumkin. Kichik maktab yoshidagi bolalarda o'z-o'zini anglash faqat shaxsiy idrok emas, balki ijtimoiy kompetensiyaning shakllanishida asosiy mexanizmdir. Bola o'zini tanigan sari tengdoshlari bilan muloqot qilish ko'nikmasi mustahkamlanadi, u o'z fikrini erkin ifoda eta oladi, boshqalarning fikrini hurmat qilishni o'rganadi. Bu jarayonda:

- hamkorlikda o'ynash,
- guruhli topshiriqlar bajarish,
- rolli o'yinlar va dramatizatsiya mashg'ulotlari,
- umumiy maqsadga yo'naltirilgan kichik loyihalarda ishtirok katta ahamiyat kasb etadi. Bolalar bir-birini tinglash, bahslashish, g'oya ilgari surish orqali nafaqat kommunikativ kompetensiyaning, balki o'zini jamoadagi shaxs sifatida his qilishni ham o'rganadilar.

Agar bola o'z shaxsiy qadrini yetarli darajada his qilmasa yoki ortiqcha baholasa, bu ijtimoiylashuvda muammolar keltirib chiqarishi mumkin:

O‘zini past baholash	O‘zini yuqori baholash
Uyatchanlik, ichki tortinish	Yetakchilikka haddan tashqari intilish
Muloqotdan qochish	Boshqalarni kamsitish
Muvaffaqiyatsizlikdan qo‘rquv	Javobgarlikdan qochish
Passivlik, tashabbusning sustligi	Mojarolarga tez kirishish

Bu kabi holatlar shuni anglatadiki, bolaga ijtimoiy-psixologik yordam va ijobiy o‘zini anglashni shakllantirishga qaratilgan mashg‘ulotlar zarur.

Bolalarda sog‘lom o‘z-“Men” konsepsiyasini shakllantirish uchun quyidagi yondashuvlar samarali:

- ❖ ijobiy rag‘batlantirish,
- ❖ individual yutuqlarni e‘tirof etish,
- ❖ ota-ona va pedagogning hissiy qo‘llab-quvvatlashi,
- ❖ konfliktlarni konstruktiv hal qilishga o‘rgatish,
- ❖ o‘yin-trening mashg‘ulotlari orqali o‘zini namoyon etish imkonini yaratish.

Bu usullar bolaning o‘zini anglash jarayonini faollashtiradi, u o‘z qadr-qimmatini his qiladi, o‘z imkoniyatlari va chegaralarini anglashni o‘rganadi.

Xulosa

Kichik maktab yoshidagi bolalarda o‘z-o‘zini anglash jarayoni ijtimoiylashuvning asosiy tayanchlaridan biri bo‘lib, shaxsning keyingi psixologik va ijtimoiy rivojlanish yo‘nalishini belgilaydi. Bola o‘zini qanchalik to‘g‘ri taniysa, jamoadagi mavqei, o‘qishga munosabati, tengdoshlari bilan muloqoti shunchalik barqaror va konstruktiv bo‘ladi. O‘z-o‘zini anglashning shakllanishi oila, maktab va tengdoshlar guruhi kabi ijtimoiy institutlar bilan o‘zaro ta’sirda ro‘y beradi. Har bir muhit bolaning o‘zini baholashi, o‘z kuch va imkoniyatlarini anglashiga turlicha ta’sir ko‘rsata oladi. Shu bois, ushbu jarayonda pedagoglar, psixologlar hamda ota-onalarning hamkorlikda ishlashi muhimdir.

Kichik maktab yoshi shaxs a’zolari uchun psixologik poydevor vazifasini o‘taydi. Bu davrda bolaga ishonch bildirilishi, uning muvaffaqiyatlari rag‘batlantirilishi, fikri tinglanishi va hissiy ehtiyojlari qondirilishi o‘z-o‘zini anglashning sog‘lom shakllanishiga xizmat qiladi. Agar bola o‘zini qadrli va muvaffaqiyatli his etsa, u ijtimoiy muhitda faol, mas’uliyatli va tashabbuskor shaxsga aylanadi. Aksincha, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash yetishmasa, o‘ziga past baho, ishonchsizlik, passivlik kabi holatlar vujudga keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vaxrusheva L.N. "5-7 yoshli bolalarda bilish qiziqishlarni o'rgatish". M .: TC Sphere, 2012 yil.
2. STEAM texnologiyalari 2022 yil
3. Poddyakov N.N. "Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishining xususiyatlari" - M., 2014 y
4. Ziyonet.com
5. Armat.uz

